

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

**HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA
HỒ CHÍ MINH**

HỌC VIỆN BÁO CHÍ VÀ TUYÊN TRUYỀN

NGUYỄN THỊ THU DUNG

**ĐẢNG BỘ TỈNH NINH BÌNH LÃNH ĐẠO CÔNG TÁC
BẢO TỒN, TÔN TẠO VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ CÁC DI TÍCH
LỊCH SỬ - VĂN HÓA TỪ NĂM 2005 ĐẾN NĂM 2020**

**TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÀNH LỊCH SỬ ĐẢNG CỘNG SẢN VIỆT NAM**

Ngành: Lịch sử Đảng Cộng sản Việt Nam

Mã số: 9229015

Hà Nội - 2025

**Công trình này được hoàn thành tại
Học viện Báo chí và tuyên truyền**

Người hướng dẫn khoa học:

1. TS. Vũ Ngọc Lương

2. TS. Đặng Kim Oanh

**Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án cấp
Học viện họp tại Học viện Báo chí và Tuyên Truyền
vào hồi giờ ngày tháng năm 2025**

**Có thể tìm hiểu luận án tại thư viện: Thư viện Quốc gia,
Thư viện Học viện Báo chí và Tuyên Truyền**

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Di sản văn hóa vật thể và phi vật thể là sản phẩm vật chất, tinh thần có giá trị lịch sử, văn hóa, khoa học, được lưu truyền từ thế hệ này qua thế hệ khác với nhiều chủng loại khác nhau, tôn vinh những giá trị đặc sắc được hình thành trong tiến trình lịch sử dân tộc. Di sản văn hóa là tài sản vô giá, vừa là “chất keo” kết dính, gắn kết cộng đồng dân tộc, vừa tạo nên “hồn cốt” của bản sắc dân tộc; do vậy, đóng vai trò là nguồn lực đặc biệt quan trọng đối với sự phát triển kinh tế - xã hội. Giá trị di sản văn hóa tạo dựng nền tảng tinh thần, là yếu tố nội sinh, là động lực thúc đẩy công cuộc xây dựng và phát triển đất nước. Di tích lịch sử - văn hóa là một bộ phận quan trọng của di sản văn hóa, đó là các công trình, địa điểm và các di vật, cổ vật, bảo vật quốc gia thuộc công trình, địa điểm có ý nghĩa về lịch sử, văn hoá, khoa học và thẩm mỹ. Hệ thống di tích lịch sử - văn hóa được xem là một trong những nguồn lực có giá trị đối với tiến trình thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội của mỗi một quốc gia. Đặc biệt là trong bối cảnh đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế sâu rộng, yêu cầu phát triển đất nước đặt ra cần phải huy động tối đa các nguồn lực. Công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa trở thành nhiệm vụ cấp bách. Khai thác, sử dụng các di tích một cách hợp lý và hiệu quả sẽ tạo ra động lực quan trọng góp phần vào tăng trưởng kinh tế bền vững.

Nhận thức rõ vị trí, vai trò, tầm quan trọng của di tích lịch sử - văn hóa, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã ký Sắc lệnh số 65, ngày 23/11/1945 về *Bảo tồn cổ tích*, trong đó nhấn mạnh nhiệm vụ phải coi trọng việc bảo tồn các di tích lịch sử - văn hóa. Quán triệt quan điểm của Người, trong suốt quá trình xây dựng đất nước, Đảng và Chính phủ đã ban hành nhiều chủ trương, chính sách về bảo tồn và phát huy các di sản văn hóa nói chung, các di tích lịch sử - văn hóa nói riêng. Đặc biệt, khi bước vào công cuộc đổi mới toàn diện, cùng với việc đổi mới tư duy nhận thức về đường lối kinh tế, đường lối văn hoá của Đảng cũng có nhiều bước đột phá. Từ Nghị quyết Trung ương 5 khoá VIII (1998), đến Nghị quyết 33 của Hội nghị Trung ương lần thứ chín khoá XI (09/6/2014) đã phản ánh rõ sự phát triển

nhận thức của Đảng, Đảng xác định văn hóa vừa là mục tiêu, vừa là động lực phát triển, là nguồn lực nội sinh, quan điểm “phát triển văn hóa là nền tảng tinh thần”, coi trọng văn hóa trong chính trị và trong kinh tế, coi trọng giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc, phát huy sức mạnh mềm của văn hóa Việt Nam, tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại. Đó là những định hướng quan trọng cho các địa phương cả nước, đặc biệt những địa phương có hệ thống di tích lịch sử - văn hóa phong phú như tỉnh Ninh Bình, đưa ra những quyết sách đúng đắn để phát triển.

Ninh Bình, vùng đất Cố đô nghìn năm văn hiến, nơi ken dày những dấu tích lịch sử - văn hóa đa dạng và đặc sắc, được tạo dựng và gìn giữ qua hàng nghìn năm lịch sử. Nhận thức sâu sắc về tầm quan trọng và giá trị của các di tích lịch sử - văn hóa, quán triệt chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước về xây dựng và phát triển văn hóa vào thực tiễn địa phương, phát huy lợi thế của tỉnh, cùng với phát triển kinh tế, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã chủ trương đẩy mạnh phát triển văn hóa. Trong đó, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa được Đảng bộ tỉnh Ninh Bình xác định là một trong những nhiệm vụ quan trọng và xuyên suốt. Dưới sự lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa đã đạt được những thành quả đáng ghi nhận. Đó là hoạt động bảo tồn, tôn tạo di tích của tỉnh từng bước đi vào nền nếp và tuân thủ chặt chẽ các quy định của Luật Di sản văn hóa, Luật sửa đổi, bổ sung một số điều của Luật Di sản văn hóa. Công tác tuyên truyền, quảng bá giới thiệu về di tích lịch sử - văn hóa được triển khai bằng nhiều hình thức, công tác phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa gắn với phát triển KT - XH mang lại hiệu quả ngày càng cao. Với thế mạnh là hệ thống di tích lịch sử - văn hóa phong phú, đặc sắc, nổi bật với khu di tích lịch sử quốc gia đặc biệt Cố đô Hoa Lư - nơi chứa đựng dấu ấn văn hóa dân tộc đậm nét, di sản văn hóa và thiên nhiên thế giới Quần thể danh thắng Tràng An - biểu tượng của sự hài hòa giữa bảo tồn và phát triển, đang vươn tầm trở thành thương hiệu di sản toàn cầu. Qua nhiều nghiên cứu của các nhà khoa học trong và ngoài nước đã nâng tầm di sản và củng cố vị thế của Tràng An trên thế giới, là cơ sở để xây dựng các sản phẩm du lịch có chiều sâu lịch sử - văn hóa tại

Tràng An, mở ra cơ hội thực hiện mục tiêu xây dựng Ninh Bình thành đô thị di sản thiên niên kỷ trong tương lai.

Bên cạnh những kết quả đạt được, việc lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình vẫn còn tồn tại những hạn chế, bất cập. Đó là việc phân cấp quản lý di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh còn hạn chế, công tác quản lý ở địa phương còn lỏng lẻo, thiếu sự phối hợp, lúng túng, thụ động trong công tác chỉ đạo giải quyết các vấn đề liên quan; công tác tuyên truyền, phổ biến chính sách, pháp luật về di sản văn hóa ở một số địa phương, nhất là vùng sâu, vùng xa, vùng đồng bào dân tộc thiểu số chưa thực sự được chú trọng; đội ngũ cán bộ quản lý, công chức thực hiện quản lý nhà nước về di sản văn hóa ở cơ sở chưa đáp ứng được nhu cầu thực tiễn; việc huy động nguồn kinh phí xã hội hóa trong công tác tu bổ, tôn tạo di tích còn hạn chế... Trong bối cảnh mới, trước yêu cầu khai thác tối đa các tiềm năng, thế mạnh của tỉnh vào sự phát triển KT - XH, việc tăng cường lãnh đạo đối với công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa càng trở nên quan trọng. Đi sâu nghiên cứu một cách có hệ thống và khách quan về quá trình lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đối với công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020, không chỉ góp phần nhận diện rõ hơn những mặt đạt được, những vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu và đúc kết những kinh nghiệm có thể tham khảo cho việc hoạch định chủ trương về công tác này của Đảng bộ tỉnh trong thời gian tới, mà còn góp phần tổng kết một chủ trương lớn của Trung ương Đảng được hiện thực hoá trên địa bàn một địa phương có nhiều điểm đặc thù. Tuy nhiên, chưa có công trình khoa học nào đi sâu nghiên cứu một cách độc lập, có tính hệ thống về quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020, dưới góc độ chuyên ngành Lịch sử Đảng. Với những lý do trên, nghiên cứu sinh chọn đề tài ***“Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020”*** làm luận án tiến sĩ, ngành Lịch sử Đảng Cộng sản Việt Nam.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Làm rõ quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020; từ đó đúc rút một số kinh nghiệm có giá trị tham khảo trong thời gian tới.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên, luận án tập trung thực hiện các nhiệm vụ sau:

Thứ nhất: Tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án.

Thứ hai: Phân tích những yếu tố tác động đến sự lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

Thứ ba: Phân tích chủ trương, sự chỉ đạo, kết quả đạt được về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình từ năm 2005 đến năm 2020.

Thứ tư: Nhận xét về ưu điểm, hạn chế, nguyên nhân của ưu điểm, hạn chế và đúc rút một số kinh nghiệm từ quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Hoạt động lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Về nội dung: Luận án nghiên cứu chủ trương và sự chỉ đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên 5 nội dung: (1) Chỉ đạo công tác kiện toàn cơ chế tổ chức quản lý, kiểm tra, giám sát và xây dựng đội ngũ cán bộ; (2) Chỉ đạo công tác điều tra, xếp hạng các di tích lịch sử - văn hóa và xây dựng cơ sở hạ tầng đồng bộ; (3) Chỉ đạo huy động các nguồn lực cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; (4) Chỉ đạo công tác tuyên truyền, giáo dục truyền thống gắn với di tích lịch sử - văn hóa; (5) Chỉ đạo phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa qua hoạt động bảo tàng và phát triển kinh tế du lịch.

Về không gian: Trên địa bàn tỉnh Ninh Bình.

Về thời gian: Thời điểm diễn ra Đại hội lần thứ XIX (12/2005) của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đến năm 2020, năm kết thúc nhiệm kỳ Đại hội lần thứ XXI (10/2020) của Đảng bộ Tỉnh. Tuy nhiên để vấn đề nghiên cứu có tính hệ thống và đạt được mục đích nghiên cứu, luận án có đề cập một số nội dung liên quan đến bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa tỉnh Ninh Bình trước năm 2005.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Cơ sở lý luận

Luận án dựa trên quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và chủ trương của Đảng Cộng sản Việt Nam về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu của khoa học lịch sử, chủ yếu là phương pháp lịch sử, phương pháp logic, cùng với các phương pháp đồng đại, lịch đại, so sánh, khảo sát thực tiễn, phân tích, tổng hợp, thống kê... làm sáng tỏ những nội dung của luận án.

5. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của đề tài

5.1. Ý nghĩa lý luận

- Luận án góp phần tổng kết quá trình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020 (qua thực tiễn địa bàn tỉnh Ninh Bình).

- Góp thêm luận cứ cho việc bổ sung, phát triển chủ trương lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa giai đoạn tới.

5.2. Ý nghĩa thực tiễn

- Những kinh nghiệm trình bày trong luận án có thể tham khảo vận dụng trong lãnh đạo, chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh Ninh Bình trong giai đoạn tiếp theo.

- Luận án có thể làm tài liệu tham khảo, phục vụ cho việc học tập, nghiên cứu, giảng dạy Lịch sử Đảng và lịch sử Đảng bộ tỉnh Ninh Bình.

6. Đóng góp mới của luận án

- Cung cấp hệ thống tư liệu phong phú, cập nhật, tin cậy có liên quan đến

Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

- Góp phần phục dựng khách quan quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

- Đưa ra những nhận xét và đúc rút kinh nghiệm từ quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục các công trình khoa học của tác giả đã công bố liên quan đến luận án, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án gồm 4 chương, 8 tiết.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1.1. Những công trình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án

1.1.1. Nhóm công trình nghiên cứu của tác giả nước ngoài liên quan đến đề tài luận án

Các công trình nghiên cứu của tác giả nước ngoài liên quan đến bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa đã hình thành hệ thống lý luận tương đối toàn diện, tập trung làm rõ khái niệm giá trị di sản, nguyên tắc và phương pháp bảo tồn phù hợp với bối cảnh lịch sử, văn hóa và xã hội. Các xu hướng mới cũng chú trọng đến việc kết hợp giữa bảo tồn với phát triển kinh tế - xã hội, đặc biệt là thông qua du lịch văn hóa, quy hoạch không gian và giáo dục di sản, nhằm đảm bảo sự hài hòa giữa bảo tồn và phát triển.

1.1.2. Nhóm công trình nghiên cứu của các tác giả trong nước liên quan đến bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Trong nhóm công trình trong nước, luận án nghiên cứu ba hướng tiếp cận chính: (1) Một số công trình nghiên cứu trên phạm vi cả nước liên quan đến đề tài luận án; (2) Một số công trình nghiên cứu liên quan đến bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở các địa phương và (3) Một số công trình nghiên cứu liên quan đến bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở Ninh Bình. Các công trình nghiên cứu đã đề cập tới vai trò, tầm quan trọng của công tác bảo tồn, phát huy các giá trị di sản văn hóa, các di tích lịch sử - văn hóa trên cả phương diện lý luận cũng như các hoạt động thực tiễn, một số công trình đã đi sâu phân tích tác động của quá trình đô thị hóa, sự phát triển của kinh tế thị trường và sự giao lưu hội nhập quốc tế tác động tới công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Thông qua việc giới thiệu các di tích lịch sử - văn hóa và danh lam thắng cảnh, các công trình nghiên cứu ở trong nước đã dựng lên một bức tranh sinh động về một đất nước Việt Nam với rất nhiều di tích lịch sử - văn hóa và danh lam thắng cảnh vừa có giá trị lịch sử, vừa có giá trị thẩm mỹ, một số công trình nghiên cứu dưới góc độ khoa học Lịch

sử Đảng với nội dung về Đảng bộ địa phương. Kết quả khảo cứu cho thấy, hiện chưa có công trình nào nghiên cứu chuyên sâu về vai trò lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình trong công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Đây chính là khoảng trống khoa học mà nghiên cứu sinh hướng đến nhằm triển khai và hoàn thiện đề tài luận án.

1.2. Khái quát kết quả nghiên cứu của các công trình khoa học đã công bố và những vấn đề luận án cần tập trung nghiên cứu

1.2.1. Khái quát kết quả nghiên cứu của các công trình khoa học đã công bố

Các nghiên cứu liên quan đến công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở cả trong nước và quốc tế đã đạt được nhiều kết quả đáng ghi nhận. Ở phạm vi quốc tế, nhiều công trình nghiên cứu tập trung làm rõ vai trò của di sản văn hóa trong việc bảo tồn bản sắc dân tộc, phát triển bền vững và xây dựng bản lĩnh văn hóa quốc gia trong bối cảnh toàn cầu hóa. Các tiếp cận thường mang tính liên ngành, kết hợp giữa nhân học, bảo tồn học, bảo tàng học và du lịch học, từ đó đề xuất các mô hình và giải pháp bảo tồn gắn với cộng đồng, khai thác di sản như một nguồn lực phát triển. Ở trong nước, các công trình nghiên cứu cũng đã có những đóng góp quan trọng trong việc nhận diện giá trị lịch sử, văn hóa và khoa học của các loại hình di tích, đồng thời kiến nghị những giải pháp thiết thực nhằm nâng cao hiệu quả công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản trong điều kiện thực tiễn của từng địa phương. Nhiều công trình nhấn mạnh vai trò của di tích trong việc giáo dục truyền thống yêu nước, bồi dưỡng tinh thần dân tộc, nâng cao ý thức cộng đồng trong gìn giữ văn hóa dân tộc, cũng như phát triển du lịch văn hóa và kinh tế - xã hội. Các nghiên cứu trong và ngoài nước đều tiếp cận vấn đề từ nhiều góc độ chuyên ngành khác nhau như quản lý nhà nước, văn hóa học, bảo tàng học, khảo cổ học, kiến trúc di sản... Tuy nhiên, có thể nhận thấy rằng, cho đến nay vẫn chưa có công trình nào đi sâu khảo sát, phân tích một cách có hệ thống về quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh trong giai đoạn từ năm 2005 đến năm 2020. Thực tế này cho thấy đây là một khoảng trống trong nghiên cứu khoa học, cần được quan tâm khai thác nhằm làm rõ vai trò, quan điểm, chủ trương, phương thức lãnh đạo và

kết quả đạt được của Đảng bộ tỉnh trong lĩnh vực có ý nghĩa chiến lược cả về chính trị, văn hóa và phát triển bền vững này.

1.2.2. Những vấn đề luận án cần tập trung nghiên cứu

Các công trình nghiên cứu nêu trên đã đề cập đến vấn đề bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở nhiều góc độ, khía cạnh khác nhau. Kết quả nghiên cứu của những công trình trên đã gợi mở những vấn đề mới có nhiều ý nghĩa, giá trị để tác giả luận án tham khảo, kế thừa nhằm phục vụ cho mục đích nghiên cứu của mình. Tuy nhiên, chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu về quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020. Trên thực tế, đây vẫn là một “khoảng trống” nhất định mà luận án sẽ tiếp tục tìm hiểu, nghiên cứu.

Từ những vấn đề chưa được nghiên cứu giải quyết thấu đáo dưới góc độ khoa học Lịch sử Đảng. Đề tài luận án *“Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020”* tập trung nghiên cứu những vấn đề sau:

Thứ nhất, phân tích những yếu tố tác động đến quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa và thực trạng công tác này ở tỉnh Ninh Bình trước năm 2005.

Thứ hai, làm rõ các chủ trương của Đảng, chính sách của Nhà nước và chủ trương Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020.

Thứ ba, trình bày có hệ thống quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh từ năm 2005 đến năm 2020.

Thứ tư, từ thực tiễn lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ từ năm 2005 đến năm 2020, đưa ra những nhận xét về ưu điểm, hạn chế và nguyên nhân, đúc rút một số kinh nghiệm có giá trị tham khảo, vận dụng vào nâng cao hiệu quả bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở tỉnh Ninh Bình nói riêng và các địa phương có đặc điểm tương đồng trên cả nước nói chung trong thời gian tới.

Tiểu kết chương 1:

Tổng quan tình hình nghiên cứu có liên quan đến đề tài luận án cho thấy, đã có nhiều công trình nghiên cứu khoa học trong và ngoài nước về vấn đề bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Các công trình nghiên cứu phong phú về nội dung và được thể hiện dưới nhiều hình thức từ các sách tham khảo, đề tài khoa học các cấp, luận án tiến sĩ cho đến các báo cáo khoa học tham gia hội thảo, các bài báo được đăng tải trên các tạp chí chuyên ngành. Các tác giả đã làm rõ vị thế và ý nghĩa chiến lược của di sản văn hóa, di tích lịch sử - văn hóa trong tiến trình bảo tồn, tôn tạo và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống. Việc khai thác và phát huy giá trị của các di tích trong bối cảnh hiện đại được xem là một yếu tố thiết yếu trong xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, đồng thời tạo nền tảng cho sự phát triển bền vững về văn hóa - xã hội. Nhiều công trình nghiên cứu đã tập trung vào bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa, trong đó có nhiều nghiên cứu về tỉnh Ninh Bình - vùng đất Cố đô giàu tiềm năng di tích lịch sử - văn hóa.

Những công trình có liên quan đến đề tài, chính là những tư liệu, tài liệu quý giúp nghiên cứu sinh tiếp cận về nội dung, phương pháp và ý tưởng trong quá trình nghiên cứu, thực hiện luận án tiến sĩ của mình. Tuy nhiên, cho đến nay chưa có một công trình khoa học nào nghiên cứu một cách cơ bản, hệ thống về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở Ninh Bình dưới góc độ chuyên ngành Lịch sử Đảng. Trên cơ sở đó, đề tài luận án đi sâu nghiên cứu, góp phần làm rõ hơn quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020, góp phần tổng kết quá trình hiện thực hóa một chủ trương quan trọng của Đảng ở một địa phương có hệ thống di tích lịch sử - văn hóa đa dạng, phong phú và đặc sắc. Từ đó tiếp tục khắc phục những hạn chế, phát huy những thành quả đã đạt được trong công tác này góp phần thực hiện thắng lợi đường lối đổi mới toàn diện.

Chương 2

CHỦ TRƯỞNG VÀ SỰ CHỈ ĐẠO CỦA ĐẢNG BỘ TỈNH NINH BÌNH VỀ BẢO TỒN, TÔN TẠO VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ CÁC DI TÍCH LỊCH SỬ - VĂN HÓA TỪ NĂM 2005 ĐẾN NĂM 2010

2.1. Những yếu tố tác động đến sự lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình

2.1.1. Tình hình quốc tế và trong nước

Bối cảnh quốc tế với xu hướng toàn cầu hóa và hợp tác đa phương đã tạo điều kiện thuận lợi cho việc tiếp cận tri thức, kinh nghiệm và nguồn lực trong bảo tồn di sản; đồng thời, các cam kết quốc tế góp phần nâng cao nhận thức về gìn giữ giá trị di sản văn hóa. Tuy nhiên, các bất ổn toàn cầu như xung đột sắc tộc, tôn giáo, tranh chấp lãnh thổ... vẫn tiềm ẩn những tác động tiêu cực. Ở trong nước, sau 20 năm đổi mới, Việt Nam đạt nhiều thành tựu về kinh tế - xã hội, tạo nền tảng cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa, song cũng đối mặt với thách thức từ quá trình đô thị hóa, thương mại hóa văn hóa và biến đổi xã hội. Tình hình thế giới, trong nước đã tác động không nhỏ tới quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đưa ra các chủ trương phát triển tỉnh nói chung, phát triển văn hóa - xã hội, trong đó có bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa nói riêng, đứng trước thời cơ lớn để phát triển, đồng thời đối diện với nhiều khó khăn, thách thức, đòi hỏi Đảng bộ và nhân dân Ninh Bình tiếp tục đoàn kết, phát huy sức mạnh tổng hợp để vượt qua khó khăn, nắm bắt cơ hội, khẳng định vị thế của một tỉnh đồng bằng có bề dày lịch sử - văn hóa lâu đời, đưa Ninh Bình ngày càng phát triển.

2.1.2. Điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội, truyền thống văn hóa lịch sử và thực trạng công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở Ninh Bình trước năm 2005

Ninh Bình là địa phương có điều kiện tự nhiên phong phú, địa hình đa dạng, vừa có vùng núi, đồng bằng, vừa có hệ thống hang động, sông ngòi đặc trưng và đặc biệt là nơi ken dày các di tích lịch sử - văn hóa gắn với sự hình thành và phát triển của tỉnh. Trong quá trình thực hiện công cuộc đổi mới, kinh tế - xã hội của

tỉnh đã có nhiều chuyển biến tích cực, đời sống nhân dân từng bước được cải thiện, tạo điều kiện thuận lợi hơn cho công tác bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Bên cạnh những yếu tố thuận lợi về tự nhiên và xã hội, Ninh Bình còn nổi bật với bề dày truyền thống văn hóa - lịch sử, đây chính là nền tảng quan trọng và là nguồn lực tinh thần to lớn để triển khai hiệu quả công tác bảo tồn các giá trị di sản. Trong những năm qua, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh đã đạt được một số kết quả đáng ghi nhận, góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc và phát triển du lịch. Tuy nhiên, thực tiễn cho thấy vẫn còn không ít di tích bị xuống cấp nghiêm trọng, chưa được đầu tư, tu bổ đúng mức; công tác phát huy giá trị di tích còn hạn chế, chưa tương xứng với tiềm năng phong phú sẵn có. Thực trạng đó đặt ra yêu cầu cấp thiết đối với Đảng bộ tỉnh trong việc tăng cường vai trò lãnh đạo, chỉ đạo đối với công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa theo hướng bài bản, có hệ thống, phù hợp với đặc điểm của địa phương và đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững.

2.1.3. Chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X của Đảng (4/2006) đã xác định rõ chủ trương tiếp tục đầu tư cho công tác bảo tồn và tôn tạo các di sản văn hóa, các di tích lịch sử - văn hóa, đồng thời nhấn mạnh yêu cầu gắn việc phát huy giá trị các di tích này với các hoạt động phát triển kinh tế - xã hội, đặc biệt là du lịch văn hóa. Đây là một định hướng quan trọng, thể hiện tầm nhìn chiến lược của Đảng trong việc bảo vệ và phát huy các giá trị truyền thống của dân tộc trong bối cảnh hội nhập và phát triển. Trên cơ sở chủ trương của Đảng, Chính phủ đã cụ thể hóa thành các chính sách pháp luật thông qua việc ban hành nhiều quyết định, nghị định liên quan đến công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa, qua đó thể hiện sự quan tâm sâu sắc của Nhà nước đối với lĩnh vực này, đồng thời tạo ra hành lang pháp lý cần thiết để tổ chức thực hiện hiệu quả trên phạm vi cả nước. Chủ trương của Đảng cùng với hệ thống chính sách ngày càng hoàn thiện của Nhà nước đã trở thành định hướng quan trọng, làm cơ sở để các

Đảng bộ địa phương xây dựng và triển khai các chủ trương, giải pháp phù hợp trong công tác lãnh đạo bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa, bảo đảm tính khả thi và sát hợp với điều kiện thực tiễn của từng địa phương.

2.2. Chủ trương, sự chỉ đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

2.2.1. Chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình

Luận án tập trung làm rõ chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình trong lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa giai đoạn 2005 - 2010, được xác định tại Đại hội đại biểu Đảng bộ tỉnh lần thứ XIX, nhiệm kỳ 2005 - 2010, cũng như trong các nghị quyết chuyên đề, chương trình công tác toàn khóa và chương trình hành động của Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh.

Trong nhiệm kỳ 2005 - 2010, chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa được thể hiện trên các nội dung:

Về phương hướng: Đảng bộ tỉnh Ninh Bình xác định bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa là một nội dung quan trọng trong công cuộc xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Công tác bảo tồn được triển khai theo hướng liên ngành, huy động sự phối hợp chặt chẽ giữa các cấp, các ngành và các tổ chức chính trị - xã hội, với ngành văn hóa giữ vai trò trung tâm. Bảo tồn di sản không tách rời mà gắn kết trực tiếp với chiến lược phát triển kinh tế - xã hội và mục tiêu phát triển bền vững của địa phương.

Về mục tiêu: Bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa nhằm bảo vệ tài sản văn hóa dân tộc, giáo dục truyền thống và lịch sử cách mạng cho cộng đồng, thúc đẩy phát triển kinh tế, đặc biệt thông qua hoạt động du lịch văn hóa. Việc bảo tồn di tích được tích hợp vào các chương trình phát triển kinh tế - xã hội và chính sách giảm nghèo, góp phần nâng cao chất lượng cuộc sống nhân dân.

Về nhiệm vụ: Đảng bộ đặt ra các nhiệm vụ trọng tâm bao gồm: quán triệt và cụ thể hóa các chủ trương, nghị quyết của Trung ương liên quan đến phát triển văn hóa dân tộc; tăng cường công tác tuyên truyền nhằm nâng cao nhận thức cộng

đồng về ý nghĩa của bảo tồn di tích lịch sử - văn hóa; lập kế hoạch bảo vệ, tôn tạo di tích trọng điểm, đặc biệt là các di tích đã được xếp hạng; tổ chức thực hiện tu bổ và khai thác giá trị di tích lịch sử - văn hóa một cách hiệu quả, khoa học và đồng bộ.

Về giải pháp: Để triển khai có hiệu quả các nhiệm vụ nêu trên, Đảng bộ đề ra giải pháp phối hợp liên ngành trong công tác bảo tồn; xây dựng kế hoạch bảo tồn bài bản, gắn với thực tiễn phát triển địa phương; tổ chức tuyên truyền sâu rộng trong cộng đồng dân cư, đặc biệt thông qua hệ thống giáo dục; và đẩy mạnh việc kết nối giữa bảo tồn di tích với phát triển du lịch, từ đó hình thành các sản phẩm văn hóa - du lịch đặc thù, tạo nguồn lực cho phát triển kinh tế và góp phần vào công tác xóa đói giảm nghèo.

2.2.2. Đảng bộ tỉnh Ninh Bình chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Cùng với việc hoạch định các chủ trương, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên các phương diện cụ thể: (1) Chỉ đạo công tác kiện toàn cơ chế tổ chức quản lý, kiểm tra, giám sát và xây dựng đội ngũ cán bộ; (2) Chỉ đạo công tác điều tra, xếp hạng các di tích lịch sử - văn hóa và xây dựng cơ sở hạ tầng đồng bộ; (3) Chỉ đạo huy động các nguồn lực cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; (4) Chỉ đạo công tác tuyên truyền, giáo dục truyền thống gắn với di tích lịch sử - văn hóa; (5) Chỉ đạo phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa qua hoạt động bảo tàng và phát triển kinh tế du lịch.

Ủy ban nhân dân tỉnh đã cụ thể hóa chủ trương của Đảng bộ tỉnh về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa thông qua việc ban hành các Quyết định về kiện toàn bộ máy tổ chức, Quyết định công nhận các di tích được xếp hạng trên địa bàn tỉnh, Quyết định bảo tồn, tôn tạo các di tích lịch sử - văn hóa...các Kế hoạch triển khai thực hiện chủ trương của Đảng bộ tỉnh, chỉ đạo Sở Văn hóa - Thông tin (từ năm 2008 là Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch) trực

tiếp thực hiện các nhiệm vụ bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh.

Tiểu kết chương 2

Ninh Bình là một địa phương giàu tiềm năng về tài nguyên văn hóa và tự nhiên, đặc biệt nổi bật với hệ thống di tích lịch sử - văn hóa đa dạng, phong phú, mang đậm dấu ấn lịch sử dân tộc. Nhận thức rõ vai trò và giá trị của di tích lịch sử - văn hóa trong quá trình phát triển bền vững, Đảng bộ và chính quyền tỉnh Ninh Bình đã có những định hướng chiến lược và chỉ đạo quyết liệt trong công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Giai đoạn 2005 - 2010 ghi nhận nhiều bước chuyển biến tích cực trong công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Cụ thể, hệ thống di tích đã được rà soát, quy hoạch và phân cấp quản lý một cách khoa học; năng lực tổ chức, điều hành của các cơ quan chuyên môn được củng cố; công tác điều tra, kiểm kê, xếp hạng và lập hồ sơ di tích được triển khai bài bản, đồng bộ. Những kết quả đạt được không chỉ nâng cao nhận thức cộng đồng về giá trị di sản, mà còn tạo nền tảng để thu hút đầu tư, phát triển dịch vụ, góp phần quan trọng vào phát triển kinh tế - xã hội. Ninh Bình từng bước khẳng định vị thế là điểm sáng về bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa trong khu vực Đồng bằng sông Hồng. Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích của tỉnh Ninh Bình cho đến năm 2010 vẫn còn tồn tại nhiều hạn chế, như cơ sở vật chất chưa đồng bộ, nguồn lực đầu tư còn hạn chế, việc khai thác giá trị di tích phục vụ phát triển chưa thực sự hiệu quả, và một số nơi còn lúng túng trong công tác quản lý. Từ thực tiễn trên, có thể rút ra nhiều bài học kinh nghiệm quý báu để làm cơ sở cho việc tiếp tục xây dựng và triển khai hiệu quả các chủ trương, giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh.

Chương 3

CHỦ TRƯỞNG VÀ SỰ CHỈ ĐẠO CỦA ĐẢNG BỘ TỈNH NINH BÌNH VỀ BẢO TỒN, TÔN TẠO VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ CÁC DI TÍCH LỊCH SỬ - VĂN HÓA TỪ NĂM 2010 ĐẾN NĂM 2020

3.1. Những yếu tố mới tác động đến sự lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình

3.1.1. Tình hình quốc tế và trong nước

Luận án tập trung làm rõ trong giai đoạn 2010 - 2020, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh Ninh Bình chịu tác động của các yếu tố mới cả ở tình hình quốc tế và trong nước. Trên thế giới, quá trình hội nhập quốc tế, sự phát triển mạnh mẽ của kinh tế tri thức, khoa học - công nghệ và ngành công nghiệp văn hóa, sự bùng nổ của công nghệ thông tin, đặc biệt trong thời đại cách mạng công nghiệp lần thứ tư, đã mang lại những phương thức mới để bảo tồn di sản như số hóa tư liệu, bảo tàng ảo, ứng dụng trí tuệ nhân tạo và thực tế ảo trong quản lý di tích đã tạo ra cả cơ hội và thách thức đối với công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Trong nước, chủ trương của Đảng và chính sách của Nhà nước tiếp tục khẳng định vai trò trung tâm của văn hóa, trong đó nhấn mạnh bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa là yếu tố quan trọng trong chiến lược phát triển bền vững đất nước. Tại Ninh Bình, những chuyển biến tích cực về kinh tế - xã hội, sự gia tăng nhu cầu hưởng thụ văn hóa của nhân dân, quá trình đô thị hóa và phát triển du lịch cũng đặt ra yêu cầu mới đối với công tác quản lý, bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa.

3.1.2. Chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Trong giai đoạn 2010 - 2020, chủ trương của Đảng về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa được thông qua tại Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI (2011), Đại hội XII (2016) của Đảng và đặc biệt là Nghị quyết số 33-NQ/TW ngày 09/6/2014 của Hội nghị lần thứ chín Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt

Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước. Chủ trương của Đảng trong giai đoạn này nhấn mạnh đẩy mạnh xã hội hóa hoạt động bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa, nâng cao hiệu lực quản lý nhà nước, tăng cường thực thi pháp luật về di sản văn hóa và khai thác hợp lý giá trị di tích phục vụ phát triển du lịch, đảm bảo sự hài hòa giữa bảo tồn văn hóa và phát triển kinh tế - xã hội. Trên cơ sở đó, Nhà nước đã ban hành nhiều quyết định, nghị định nhằm cụ thể hóa và thúc đẩy hiệu quả công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên phạm vi cả nước.

3.2. Chủ trương, sự chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình

3.2.1. Chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trong giai đoạn 2010 - 2020 được thể hiện xuyên suốt trong các văn kiện Đại hội đại biểu Đảng bộ tỉnh lần thứ XX (nhiệm kỳ 2010-2015), lần thứ XXI (nhiệm kỳ 2015-2020), cũng như trong các nghị quyết chuyên đề, chương trình công tác toàn khóa và chương trình hành động của Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh. Trên cơ sở quán triệt chủ trương của Đảng và chính sách của Nhà nước, chủ trương của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trong giai đoạn 2010-2020 được thể hiện trên các nội dung:

Về phương hướng: Đảng bộ tỉnh Ninh Bình xác định phương hướng chủ đạo là bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa một cách hài hòa với phát triển kinh tế - xã hội trong bối cảnh đang đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Việc bảo tồn được gắn chặt với phát triển du lịch và lồng ghép vào chiến lược chung của địa phương, đặc biệt thông qua việc khai thác hiệu quả các di tích tiêu biểu như Cố đô Hoa Lư và Quần thể danh thắng Tràng An, mở rộng giao lưu, hợp tác và hội nhập quốc tế nhằm đưa giá trị di sản văn hóa địa phương đến với cộng đồng thế giới.

Về mục tiêu: Xây dựng hệ thống di tích lịch sử - văn hóa trở thành nguồn lực quan trọng, phục vụ đồng thời phát triển du lịch bền vững và nâng cao đời

sống văn hóa tinh thần của nhân dân. Thông qua công tác bảo tồn, tinh kỳ vọng phát huy truyền thống lịch sử - văn hóa, giáo dục thế hệ trẻ, và thúc đẩy tăng trưởng triển kinh tế - xã hội gắn với bản sắc địa phương.

Về nhiệm vụ: Để hiện thực hóa các mục tiêu nêu trên, Đảng bộ xác định những nhiệm vụ trọng tâm gồm: đẩy mạnh gắn kết bảo tồn với phát triển du lịch, đặc biệt là tại các khu di tích có giá trị nổi bật; tăng cường công tác quảng bá hình ảnh văn hóa địa phương ra bên ngoài; phát huy vai trò của các tổ chức đoàn thể, cộng đồng dân cư, dòng họ, gia đình và hệ thống giáo dục trong công tác bảo tồn và truyền bá di sản; tổ chức lễ hội truyền thống tại di tích nhằm làm phong phú đời sống văn hóa, đồng thời nâng cao nhận thức cộng đồng.

Về giải pháp: Đảng bộ triển khai các giải pháp thiết thực như tăng cường vai trò quản lý của Nhà nước, đẩy mạnh xã hội hóa công tác bảo tồn với tinh thần “Nhà nước và nhân dân cùng làm”, huy động đa dạng nguồn lực từ toàn xã hội; xây dựng cơ chế chính sách khuyến khích các tổ chức, cá nhân tham gia vào bảo tồn và phát huy giá trị di tích; phát triển sản phẩm du lịch đặc trưng gắn với các di tích lịch sử - văn hóa, bảo đảm nguyên tắc bảo tồn nguyên gốc; và đẩy mạnh truyền thông, giáo dục thế hệ trẻ thông qua các hoạt động tham quan, học tập, nghiên cứu tại các di tích.

3.2.2. Đảng bộ tỉnh Ninh Bình chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa

Cùng với việc hoạch định các chủ trương, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên các phương diện cụ thể: (1) Chỉ đạo công tác kiện toàn cơ chế tổ chức quản lý, kiểm tra, giám sát và xây dựng đội ngũ cán bộ; (2) Chỉ đạo công tác điều tra, xếp hạng các di tích lịch sử - văn hóa và xây dựng cơ sở hạ tầng đồng bộ; (3) Chỉ đạo huy động các nguồn lực cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; (4) Chỉ đạo công tác tuyên truyền, giáo dục truyền thống gắn với di tích lịch sử - văn hóa; (5) Chỉ đạo phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa qua hoạt động bảo tàng và phát triển kinh tế du lịch.

Ủy ban nhân dân tỉnh đã cụ thể hóa chủ trương của Đảng bộ tỉnh về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa thông qua việc ban

hành các Quyết định về kiện toàn bộ máy tổ chức, Quyết định công nhận các di tích được xếp hạng trên địa bàn tỉnh, Quyết định bảo tồn, tôn tạo các di tích lịch sử - văn hóa...các Kế hoạch triển khai thực hiện chủ trương của Đảng bộ tỉnh, chỉ đạo Sở Văn hóa - Thể thao và Du lịch (Từ năm 2016 tách ra thành hai sở là: Sở Văn hóa và Thể thao và Sở Du lịch) trực tiếp thực hiện các nhiệm vụ bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh.

Tiểu kết chương 3

Trong bối cảnh đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế, tỉnh Ninh Bình đứng trước cả thời cơ lẫn thách thức trong phát triển văn hóa. Quá trình toàn cầu hóa mở ra cơ hội giao lưu, tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại, song đồng thời đặt ra nguy cơ mai một các giá trị văn hóa, đạo đức truyền thống do ảnh hưởng của văn hóa ngoại lai và lối sống thực dụng. Đây cũng là giai đoạn Trung ương Đảng ban hành các nghị quyết quan trọng định hướng cho các địa phương triển khai công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Quán triệt sâu sắc các chủ trương, đường lối của Đảng, tăng cường vai trò lãnh đạo trong xây dựng và phát triển văn hóa địa phương, đặc biệt là công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa, xem đây là một thế mạnh quan trọng của tỉnh. Giai đoạn 2010 - 2020, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã thể hiện rõ vai trò lãnh đạo toàn diện, chủ động và có chiều sâu trong công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Dưới sự lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh, sự chỉ đạo của UBND tỉnh, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa được quan tâm, đã gặt hái được những thành quả đáng tự hào. Tỉnh Ninh Bình đã tiến hành tổng kiểm kê các di tích lịch sử - văn hóa và danh lam thắng cảnh trên địa bàn tỉnh, lập hồ sơ xếp hạng cấp quốc tế, quốc gia, cấp tỉnh đối với các di sản văn hóa, di tích lịch sử - văn hóa nổi bật, đặc sắc. Các di tích lịch sử - văn hóa được bảo tồn, tôn tạo và phát huy, đã góp phần nâng cao đời sống văn hóa tinh thần của nhân dân, phục vụ kịp thời các nhiệm vụ chính trị, kinh tế, xã hội, giữ gìn phát huy giá trị các di sản văn hóa, quảng bá, giới thiệu về văn hóa, về hình ảnh, vùng đất, con người Ninh Bình, tạo nguồn động lực quan trọng phát triển kinh tế, xã hội. Bên cạnh đó, công tác tuyên truyền, giáo dục truyền thống và huy động nguồn lực xã hội hóa cũng đạt nhiều kết quả

tích cực. Tuy còn một số hạn chế, song những thành tựu đạt được trong giai đoạn này đã khẳng định bước tiến rõ nét trong tư duy và hành động của Đảng bộ tỉnh đối với việc gìn giữ và phát huy giá trị di sản văn hóa. Những thành tựu trên lĩnh vực văn hóa nói chung, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa nói riêng trong thời gian qua có ý nghĩa quan trọng, tạo tiền đề cho giai đoạn phát triển tiếp theo với những yêu cầu và nhiệm vụ trong thời kỳ mới, cơ hội mới, thách thức mới.

Chương 4

NHẬN XÉT VÀ KINH NGHIỆM

4.1. Nhận xét sự lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa (2005 - 2020)

4.1.1. Ưu điểm và nguyên nhân

Luận án làm rõ các ưu điểm của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình trong lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử, văn hóa: Thứ nhất, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã quán triệt sâu sắc chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước trong hoạch định chủ trương bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa phù hợp với thực tiễn địa phương; Thứ hai, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã tăng cường chỉ đạo, kịp thời đưa ra các giải pháp cụ thể, phù hợp, nâng cao hiệu quả thực hiện nhiệm vụ bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Thứ ba, những thành tựu của công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa tại Ninh Bình đã góp phần thúc đẩy tăng trưởng kinh tế, nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của nhân dân trong tỉnh.

Về nguyên nhân của ưu điểm, tác giả chỉ ra một số nguyên nhân cơ bản sau: Một là, sự quan tâm của Đảng, Nhà nước đối với công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở Ninh Bình; Hai là, Đảng bộ tỉnh luôn chú trọng công tác tuyên truyền, vận động, huy động hiệu quả sự tham gia của cả hệ thống chính trị và các thành phần kinh tế vào bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Ba là, Đảng bộ tỉnh luôn coi trọng công tác kiểm tra, giám sát nâng cao hiệu quả công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Bốn là, những thành tựu trong quá trình thực hiện

công cuộc đổi mới, nhất là về kinh tế trên địa bàn tỉnh góp phần nâng cao hiệu quả công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa .

4.1.2. Hạn chế và nguyên nhân

Bên cạnh những kết quả đạt được, công tác lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa vẫn tồn tại một số hạn chế, cụ thể: Thứ nhất, chủ trương, chính sách bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình giai đoạn 2005 - 2020, có thời điểm còn chưa đầy đủ, thiếu tính đồng bộ; Thứ hai, hoạt động chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh có lúc, có nơi còn lơ là, chưa sát sao; Thứ ba, hiệu quả hoạt động phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa qua hoạt động bảo tàng và phát triển du lịch trên địa bàn tỉnh Ninh Bình chưa tương xứng với tiềm năng của tỉnh.

Về nguyên nhân của hạn chế, luận án chỉ ra một số nguyên nhân sau: Một là, một số cấp ủy, chính quyền trong tỉnh chưa thực sự quan tâm đầy đủ tới công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Hai là, công tác quản lý nhà nước về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa chậm đổi mới, sự phối hợp giữa các Sở, Ban, Ngành, của tỉnh chưa chặt chẽ; Ba là, do tác động của điều kiện tự nhiên, mặt trái của kinh tế thị trường.

4.2. Kinh nghiệm đúc rút từ thực tiễn Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa (2005 - 2020)

Trên cơ sở nghiên cứu quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020, luận án đúc rút một số kinh nghiệm:

4.2.1. Thường xuyên nâng cao năng lực lãnh đạo của các cấp ủy Đảng, coi đó là nhân tố có ý nghĩa quyết định thắng lợi của công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa;

4.2.2. Đẩy mạnh xã hội hóa, huy động và sử dụng hiệu quả các nguồn lực cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa;

4.2.3. Thường xuyên giải quyết hài hòa, gắn kết chặt chẽ công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa với phát triển kinh tế;

4.2.4. Chú trọng xây dựng và phát triển đội ngũ cán bộ quản lý và cán bộ chuyên môn có kỹ năng, nghiệp vụ cao về công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa;

Tiểu kết chương 4

Nhìn lại giai đoạn 15 năm thực hiện đường lối đẩy mạnh công cuộc đổi mới toàn diện của Đảng (2005 - 2020), có thể khẳng định Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã luôn chú trọng công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa. Công tác lãnh đạo được triển khai một cách toàn diện, linh hoạt và kịp thời, qua đó góp phần nâng cao hiệu quả trong việc gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống; công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa có nhiều ưu điểm. Việc tăng cường công tác tuyên truyền, giáo dục nhận thức trong hệ thống chính trị và các tầng lớp nhân dân đã tạo được sự thống nhất cao về nhận thức và hành động trong quá trình bảo tồn và phát huy các giá trị di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh. Tuy nhiên, công tác bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa vẫn còn tồn tại một số hạn chế đáng chú ý như: chủ trương, chính sách bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình còn chưa đầy đủ, thiếu tính đồng bộ; hoạt động chỉ đạo công tác bảo tồn, tôn tạo, phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình có lúc, có nơi còn lơ lửng, chưa sát sao; hiệu quả hoạt động phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa qua hoạt động bảo tàng và phát triển du lịch trên địa bàn tỉnh Ninh Bình chưa tương xứng với tiềm năng của tỉnh. Từ thực tiễn quá trình Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020, đã đúc rút một số kinh nghiệm cụ thể nêu trên. Những kinh nghiệm đó đóng vai trò quan trọng trong việc cung cấp cơ sở lý luận và thực tiễn khoa học, làm nền tảng để xây dựng, hoàn thiện các chủ trương, chính sách cũng như định hướng chỉ đạo nhằm nâng cao hiệu quả công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa ở tỉnh Ninh Bình trong các giai đoạn tiếp theo.

KẾT LUẬN

Nghiên cứu về đề tài “Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa từ năm 2005 đến năm 2020” đúc rút một số nội dung sau:

1. Tỉnh Ninh Bình là vùng đất địa linh nhân kiệt, là một trong những địa phương hội tụ và giao thoa giữa các giá trị lịch sử, văn hóa và tôn giáo của dân tộc Việt Nam qua nhiều thời kỳ. Hệ thống di tích lịch sử - văn hóa ở Ninh Bình được hình thành và phát triển gắn liền với các dấu mốc lớn của lịch sử dân tộc, từ thời kỳ dựng nước đầu tiên với Nhà nước Đại Cồ Việt dưới triều Đinh - Tiền Lê, đến các giai đoạn kháng chiến chống ngoại xâm, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong thời hiện đại. Hệ thống di tích lịch sử - văn hóa tỉnh Ninh Bình là một bộ phận cấu thành quan trọng của di sản văn hóa dân tộc, phản ánh sinh động tiến trình lịch sử, văn hóa và tâm linh của cư dân vùng đất Cố đô Hoa Lư qua nhiều thời kỳ. Với mật độ phân bố dày đặc, loại hình phong phú, giá trị lịch sử và nghệ thuật cao, các di tích ở Ninh Bình không chỉ có ý nghĩa giáo dục truyền thống, hun đúc bản sắc văn hóa dân tộc mà còn là nguồn lực đặc thù phục vụ phát triển du lịch và kinh tế - xã hội địa phương.

2. Bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa, đặc biệt là hệ thống di tích lịch sử - văn hóa, không chỉ là nhiệm vụ văn hóa thuần túy mà còn là yêu cầu chiến lược trong quá trình phát triển bền vững của mỗi địa phương, mỗi quốc gia. Đối với tỉnh Ninh Bình - vùng đất địa linh nhân kiệt, nơi hội tụ và kết tinh nhiều giá trị lịch sử, văn hóa, cách mạng và cảnh quan tự nhiên đặc sắc, công tác này càng mang ý nghĩa sâu sắc, vừa là sự tri ân quá khứ, vừa là nguồn lực quan trọng để phát triển hiện tại và kiến tạo tương lai. Trong tiến trình phát triển bền vững, việc bảo tồn và phát huy giá trị các di sản văn hóa, đặc biệt là hệ thống di tích lịch sử - văn hóa, luôn giữ vai trò trụ cột trong việc xây dựng bản sắc địa phương và góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội.

3. Trong giai đoạn 2005 - 2020, Đảng bộ tỉnh Ninh Bình đã quán triệt sâu sắc và nhất quán các chủ trương, đường lối của Đảng và chính sách pháp luật của Nhà nước về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa. Trên cơ

sở đó, tỉnh đã chủ động xây dựng và ban hành các Nghị quyết, Chương trình hành động cụ thể nhằm thể chế hóa các định hướng lớn của Trung ương thành các chủ trương phù hợp với điều kiện thực tiễn địa phương. Những văn kiện này đóng vai trò là cơ sở chính trị và pháp lý quan trọng, đồng thời định hướng triển khai một cách đồng bộ, có hệ thống và hiệu quả các hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh.

4. Dưới sự lãnh đạo của Đảng bộ tỉnh Ninh Bình, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa ở địa phương đã đạt được nhiều kết quả đáng ghi nhận: số lượng di tích được kiểm kê, xếp hạng không ngừng tăng; nhiều công trình trọng điểm được trùng tu, tôn tạo có định hướng và hiệu quả; công tác giáo dục, tuyên truyền, xã hội hóa được đẩy mạnh; nhận thức và sự tham gia của cộng đồng ngày càng được nâng cao. Các di tích không chỉ được trùng tu, bảo vệ theo đúng quy định mà còn được “hồi sinh” qua các hình thức tổ chức lễ hội, hoạt động trưng bày, giáo dục lịch sử - truyền thống và đặc biệt là gắn kết với phát triển du lịch. Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đạt được, công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa trên địa bàn tỉnh Ninh Bình trong giai đoạn 2005 - 2020 vẫn còn bộc lộ một số hạn chế nhất định. Quy hoạch hệ thống di tích nhìn chung còn thiếu tính đồng bộ, chưa gắn kết chặt chẽ với quy hoạch phát triển du lịch và kinh tế - xã hội của tỉnh, việc phân bổ nguồn lực, đặc biệt là kinh phí đầu tư từ ngân sách nhà nước, còn dàn trải, chưa đáp ứng yêu cầu bảo tồn lâu dài các di tích có giá trị đặc biệt. Hoạt động xã hội hóa tuy đã được chú trọng nhưng hiệu quả chưa cao, thiếu cơ chế khuyến khích bền vững. Bên cạnh đó, công tác phối hợp giữa các sở, ngành và chính quyền địa phương trong quản lý di tích vẫn còn lúng túng, thiếu thống nhất, ảnh hưởng đến hiệu quả triển khai. Những hạn chế này đặt ra yêu cầu cấp thiết trong việc tiếp tục hoàn thiện cơ chế, chính sách và nâng cao năng lực thực thi để công tác bảo tồn di sản ở Ninh Bình đạt hiệu quả thực chất và bền vững hơn trong thời gian tới.

5. Từ thực tiễn Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa đã để lại các bài học kinh nghiệm như: Thường xuyên nâng cao năng lực lãnh đạo của các cấp ủy Đảng, coi đó là

nhân tố quyết định thắng lợi của công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Đẩy mạnh xã hội hóa, huy động và sử dụng hiệu quả các nguồn lực cho công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa; Thường xuyên giải quyết hài hòa, gắn kết chặt chẽ công tác bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa với phát triển kinh tế; Chú trọng xây dựng, phát triển đội ngũ cán bộ quản lý và cán bộ chuyên môn có kỹ năng, nghiệp vụ cao về công tác bảo tồn, tôn tạo, phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa.

Từ tháng 7/2025, trên cơ sở sáp nhập ba tỉnh Hà Nam, Ninh Bình và Nam Định, tỉnh Ninh Bình mới được thành lập. Với đặc điểm là địa bàn hội tụ bề dày lịch sử, văn hóa và truyền thống lâu đời, Ninh Bình trở thành một trong những địa phương sở hữu số lượng DTLS - VH lớn nhất cả nước, tạo tiền đề quan trọng cho công tác bảo tồn và phát huy giá trị DTLS - VH trong giai đoạn mới. Đây là cơ sở quan trọng để Đảng bộ tỉnh hoạch định chủ trương trong giai đoạn tiếp theo. Trong bối cảnh mới của công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, tỉnh Ninh Bình cần tiếp tục xác định di tích lịch sử - văn hóa không chỉ là tài sản của quá khứ, mà còn là nguồn lực quan trọng để phát triển du lịch văn hóa, nâng cao chất lượng đời sống vật chất và tinh thần cho người dân, xây dựng hình ảnh địa phương trong mắt bạn bè trong nước và quốc tế. Việc gắn kết chặt chẽ giữa bảo tồn và phát triển, giữa truyền thống và hiện đại, giữa văn hóa và kinh tế, việc bảo tồn và phát huy di sản phải được đặt trong tầm nhìn dài hạn, đặc biệt từ khi tỉnh Ninh Bình mới được thành lập, cùng với kỷ nguyên phát triển mới của đất nước, Đảng bộ và nhân dân Ninh Bình quyết tâm giữ gìn và phát huy những giá trị văn hóa nói chung, di tích lịch sử - văn hóa nói riêng, làm cho văn hóa trở thành động lực nội sinh mạnh mẽ, đóng góp thiết thực vào công cuộc phát triển kinh tế - xã hội, tạo nền tảng vững chắc để hiện thực hóa mục tiêu xây dựng Ninh Bình trở thành đô thị di sản mang tầm vóc quốc gia.

**DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN**

1. Nguyễn Thị Thu Dung (2024), “Đảng bộ tỉnh Ninh Bình lãnh đạo phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa gắn với phát triển kinh tế du lịch từ năm 2015 đến nay”, *Tạp chí Lý luận chính trị và truyền thông*, Học viện Báo chí và Tuyên truyền, số 2-2024, tr. 126-128.
2. Nguyễn Thị Thu Dung (2025), “Công tác bảo tồn và phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa tỉnh Ninh Bình (2005-2020), *Tạp chí Lịch sử Đảng điện tử*, tháng 3-2025. <https://tapchilichsudang.vn/cong-tac-bao-ton-va-phat-huy-gia-tri-di-tich-lich-su-van-hoa-tinh-ninh-binh-2005-2020.html>
3. Nguyễn Thị Thu Dung (2025), “Quá trình phát triển quan điểm của Đảng về bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử - văn hóa (1996-2023), *Tạp chí Lịch sử Đảng điện tử*, tháng 6-2025. <https://tapchilichsudang.vn/qua-trinh-phat-trien-quan-diem-cua-dang-ve-bao-ton-va-phat-huy-gia-tri-di-tich-lich-su-van-hoa-1996-2023.html>